

manifest

van de

LIBERALE staatspartij

1945

INLEIDING

De Liberale Staatspartij ziet zich bij de hervatting van haar staatkundigen arbeid op welhaast elk gebied van het maatschappelijk leven geplaatst voor de noodlottige gevolgen van een vijfjarigen oorlog. Zij put hieruit de overtuiging, dat een staatkundig beleid, dat geen rekening houdt met de geestelijke en materiele nooden van ons volk, de eischen des tijds niet verstaat.

Rechtsherstel, wederopbouw en vernieuwing vormen een taak, zwaarder, dan ooit gedurende een generatie werd volbracht. Maar het doel kan worden bereikt, mits van alle zijden en dan eendrachtig worde aangepakt.

Hiervan uitgaande verwerpt de Liberale Staatspartij een naoorlogsche politiek, die openlijk of bedekt vooroorlog-sche tegenstellingen zou toespitsen of bestendigen; op de „antithese", den klassenstrijd of groepsbelangen kan geen vruchtbare politiek worden gebouwd. Mitsdien wenscht de Liberale Staatspartij een staatkundig beleid te volgen en elk streven van anderen te steunen, dat voortvloeit uit een zich opnieuw bezinnen op het algemeen belang, zich niet tevreden stelt met het gebruik van door een politiek verleden belaste leuzen en ideologieën en dat uitdrukking geeft aan de idee, dat alleen samenwerking in zoo groot mogelijk verband het belang van het Nederlandsche volk kan dienen. Meer dan tot dusver in het parlementair verkeer tusschen Regeering en Parlement aan het licht trad, zal moeten blijken, dat velen der vooroorlogsche punten van geschil in het licht der belangrijke veranderde omstandigheden en de zware voor ons liggende taak zijn verbleekt, zoo niet zinloos geworden. Dit sluit de staatkundige noodzaak in, dat op zoo breed mogelijk front het vredesoffensief tegen de ons bestormende moeilijkheden moet worden ingezet.

Naast herstel van binnenslands geslagen wonden eischt het belang van ons Koninkrijk thans ook een weloverwogen activiteit op internationaal gebied. De onzijdigheidspolitiek, passend bij een voormalig evenwicht van macht, heeft afgedaan; de internationale verhoudingen zullen voortaan met en door onze actieve medewerking behooren tot stand te komen. Zoowel in Europa als in de Groote Oceaan wacht ons een belangrijke taak.

Zulks vereischt, dat ons land worde bestuurd door mannen,

die niet slechts voor binnenlandsche politiek, maar vooral voor het veelomvattende buitenlandsche beleid berekend zijn. Ook dit maakt herziening van ons inwendig staatkundig leven noodig; de aandacht dient meer gericht te worden op het algemeen vertrouwen, dat de persoonlijkheid van den staatsman wekt, dan op de onderscheiden bijzonderheden van het programma van zijn partij.

* * *

De noodzakelijke en daarom van ons volk verwachte eendracht kan uiteraard geen uniforme, onderscheidlooze, eenheid zijn. Ruimte behoort te worden gelaten voor de wijze waarop een ieder naar zijn geaardheid eigen levensdoel beoogt na te streven. Maar de grondslag van een samenbindend regeeringsbeleid worde gezocht in die eigenschappen, die een ieder aanvoelt als ons meest eigen geestesmerk: de geestelijke vrijheid, de verdraagzaamheid, de zín voor verantwoordelijkheid, de wil tot algemeene ontwikkeling en ontplooiing der persoonlijkheid, de ondernemingsgeest.

Een staatsbeleid, dat in den hierbedoelden zin wenschte te eerbiedigen en aan te moedigen, wat den Nederlandschen mensch, als mensch, het waardigst is, sterkt de kracht van het Nederlandsche volk en bepaalt de plaats van het Koninkrijk in de wereld.

De Liberale Staatspartij gaat bij haar staatkundig streven mitsdien van de volgende richtlijnen uit:

Uitgegaan wordt van het diepgewortelde besef, dat alleen in een sfeer van *geestelijke vrijheid* iedere persoonlijkheid zich in het maatschappelijk leven naar vermogen kan ontplooien.

Dit besef sluit in *verdraagzaamheid*, het streven naar die geestelijke sfeer, waarin voor elke eerlijke overtuiging plaats is en waarin inmenging van hooger hand slechts wordt toegelaten, voor zoover eenig streven erop gericht is anderer vrijheid in gevaar te brengen.

De eisch wordt gesteld, dat de regeering de grootst mogelijke *openbaarheid* geve aan haar beleid en daarvan in de volksvertegenwoordiging *verantwoording* aflegge. Ons volk behoort omtrent het gevoerde beleid te worden ingelicht en de groote lijnen van wetgeving en bestuur zelf te bepalen. De Liberale Staatspartij eischt ruimte voor alle vormen van activiteit in het maatschappelijk leven en verwerpt een be-

heersching van dat maatschappelijk leven door de overheid of haar organen. Het Nederlandsche volk is in staat in gezin en corporatie eigen verantwoordelijkheid te dragen.

Ook op sociaal-economisch gebied dringe de zin voor verantwoordelijkheid door; de drie gelijkelijk-onmisbare factoren van het productie- en distributie-proces: bestuur, arbeid en eigendom, hebben elk hun verantwoordelijkheid jegens de beide andere en daarmede voor het algemeen welzijn. De tijd is rijp om aan waarlijk autonome organen een groeiende taak op sociaal en op economisch gebied toe te kennen. De Staatstaak beperke zich tot toezicht in het algemeen belang en aanvullen van nog te zwak blijkende kracht.

De wil tot algemeene ontwikkeling heeft ons volk op hoog peil gebracht en de grondslagen gelegd voor zich steeds verder ontwikkelende democratische verhoudingen. De Liberale Staatspartij is van gevoelen, dat naast de verstandelijke ontwikkeling in ruime mate aandacht dient te worden besteed aan de ontplooiing van den mensch tot een persoonlijkheid. Aan het verlangen naar cultureele ontwikkeling kome de Staat, met eerbiediging van wat in het maatschappelijke leven zelf ontkiemt, in ruime mate tegemoet.

In bestuur en wetgeving worde ruim baan gelaten aan den ondernemingsgeest. Ons volk is in al zijn geledingen steeds een meester geweest in het zich ten nutte maken van de levensomstandigheden, in welke het zich telkens bevond. Deze eigenschap moet in de zoozeer veranderde omstandigheden nieuwen arbeid en dus nieuwe welvaart doen ontstaan, zoowel in Europa als overzee. Zulks geschiede in het besef, dat de aldus verkregen welvaart op rechtvaardige wijze aan allen ten goede moet komen.

Een van deze grondgedachten uitgaand regeeringsbeleid zal de warme steun verkrijgen van de Liberale Staatspartij. Zij zet mitsdien haar beste krachten in om dit doel te bereiken en zal elk streven van anderen in de zelfde richting onvoorwaardelijk steunen.

In eendrachtige samenwerking worde ons geschonden vaderland hersteld en ons volk weer tot hernieuwde welvaart gebracht.

In de volgende hoofdstukken worden eenige bijzondere onderwerpen behandeld, die thans de aandacht vragen en verdienen.

REVOLUTIONARY

THE REVOLUTIONARY

THE REVOLUTIONARY

THE REVOLUTIONARY

THE REVOLUTIONARY

THE REVOLUTIONARY

THE REVOLUTIONARY

HOOFDSTUK I

RIJKSHANDHAVING

A. BUITENLANDSCHE POLITIEK

De buitenlandsche politiek zij gericht op de „Vereenigde Volken". Het lidmaatschap stelt grooter eisch, dan alleen de plichten, die het oplegt, getrouw te vervullen. Het eischt een medewerking, die zich actief wijdt aan de ontwikkeling van het Verbond en die daardoor een voorbeeld is voor alle naties, die den weg willen volgen van een internationale ordehandhaving door onderling overleg.

's Werelds veiligheid is afhankelijk van overeenstemming tusschen de groote mogendheden en komt zonder deze in gevaar. Maar de mogendheden, die niet tot de machtigste behooren, hebben daarom niet alles van de grooten te aanvaarden. Integendeel: zij kunnen tot heil van allen bewerken, dat de besluiten, die ter wille van de politieke en economische veiligheid genomen worden, rechtvaardig zijn, dat onderdrukking en oplegging van onredelijk zware offers worden vermeden en dat het onderling overleg toegaat op een wijze, die de openbaarheid niet te duchten heeft.

Werkelijken zin heeft deze politiek, indien zij gepaard gaat met een innig bondgenootschap met die naburige mogendheden, wier duurzaam welzijn ons levensbelang, zooals ons welzijn het hunne is. Men kan voor allen ten goede werken, als men begint zijn naaste tot vriend te zijn, in wederkeerigheid.

B. LEGER, VLOOT EN LUCHTMACHT

Leger, vloot en luchtmacht dienen op moderne leest te worden geschoeid. De krijgsmacht zij gericht op het in samenwerking met de andere leden van het „Verbond van Volken", handhaven van de internationale veiligheid en op de verdediging van het eigen grondgebied.

Deze krijgsmacht, hoewel uiteraard verschillend voor de onderscheidene gebiedsdeelen, moet ter bescherming van elk dier deelen kunnen worden gebruikt. Hiertoe moet een

centrale hoogste leiding worden ingesteld, terwijl de uitwisseling moet worden bevorderd.

Ten behoeve van de internationale samenwerking met de daarvoor in aanmerking komende landen worde overleg gepleegd, in het bijzonder aangaande de gemeenschappelijke rolverdeeling en bevelvoering bij dreigende conflicten.

De krijgsmacht beruste op algemeene dienstplicht in den ruimsten zin, ook ten aanzien van de voor den dienst met de wapens ongeschikten. Democratiseering van de krijgsmacht, mede ter bevordering van den geest in het leger, worde verder doorgevoerd door het geven van gelijke kansen aan allen tot het bereiken van rangen en door nauwer contact tusschen kader en troep ook buiten den dienst. Getracht moet worden zooveel mogelijk een ieder de juiste plaats in het leger te doen innemen. Voorts worde aandacht geschonken aan een billijke salarieering en pensionneering van officieren en minderen.

Er moet zorg worden gedragen ook reeds in vrede-tijd voor een opvoedend gebruik van den vrijen tijd: ontwikkeling, ontspanning en lichamelijke opvoeding.

Bij de geheele opleiding, inzonderheid die der aanvoorders van elken rang, worde bijzondere aandacht gewijd aan karaktervorming. Ieder, die de noodige natuurlijke geschiktheid daartoe bezit, zij de gelegenheid geboden om tot aanvoerder te worden opgeleid.

Overgang van het beroeps- tot het reservepersoneel en omgekeerd, worde in ruime mate mogelijk gemaakt.

HOOFDSTUK II

DE ORGANISATIE VAN HET KONINKRIJK

Het Koninkrijk der Nederlanden blijve een eenheid, waarin Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao steeds verder dienen uit te groeien tot gemeenschappen, die hun inwendige aangelegenheden zelfstandig behandelen.

De nieuwe staatkundige vorm dezer zelfstandigheid is thans bezwaarlijk aan te geven, en evenmin is dit mogelijk ten aanzien van de organen, die de belangen van het rijk als geheel zullen hebben te behartigen. Daartoe dient met de Overzeesche gebiedsdeelen zelve een volkomen vrij overleg plaats te vinden, dat slechts vruchtbaar kan zijn, als degenen, die de vooral in Indië zoo schakeeringrijke bevolking zullen vertegenwoordigen, met zorg worden uitgekozen.

De huidige situatie in Indië wekt de volgende gedachten op:

De opstand van een volk, dat zich van zijn onderdrukking is bewust geworden en onder aanwuring van een elite naar de wapens grijpt, verdient de sympathie van de vrijheidlievende menschen, en uiteraard, indachtig aan onze eigen historie, zeker van ons, Nederlanders. Maar in Nederlandsch-Indië was geen onderdrukking. Er was geen onderdrukking maar een leiding, die een orde handhaafde, waarbinnen de bevolking zich kon ontplooien en haar functie in het wereldbestel vervullen. Zonder deze leiding ware het volk de buit van den eerst-, van buiten of van binnen-, komende, die naar de macht grijpt.

Wij, en niet alleen wij, doch de geheele wereld, is niet in staat geweest den uitval van den Japanner over een front van China, Birma, Pearl Harbour en ons Indië te voorkomen. Maar dit geeft niemand het recht te twijfelen aan de waarde en de noodzaak van onze leidende functie.

Integendeel.

Het plotseling opgeven van de leidende functie zoude het land afstooten van de hoogte, welke het tot nut van de wereld en niet in het minst ook van zichzelf had

bereikt. Leiding geven blijft onze plicht, maar eene, die dient te worden uitgeoefend op een wijze, die voor de verschillende bevolkingsgroepen aldaar zelf volkomen aanvaardbaar is.

Er mag door ons geenerlei belemmering worden gesteld aan de groei naar zelfstandigheid binnen het rijk. Evenmin mogen wij de kans openlaten, dat een machtbeluste kleine groep der bevolking met geweld zijn wil oplegt aan andere groepen. Onze functie is bij uitstek nobel, en worde als zoodanig opgevat en met kracht ten uitvoer gelegd.

HOOFDSTUK III

DE STAATSVORM VAN HET RIJK IN EUROPA

PARLEMENTAIRE CONSTITUTIONEELE MONARCHIE

De staatsvorm is en blijve de parlementaire constitutioneele monarchie onder het erfelijk koningschap van het Huis van Oranje, het zinnebeeld van de zelfstandigheid van ons rijk en van de eenheid van het Nederlandsche gemeenebest in Europa en overzee.

HERVORMING VAN HET PARLEMENTAIRE STELSEL

Het parlementaire stelsel blijve gehandhaafd; het worde evenwel verlevendigd en hervormd. Het ministerie dient krachtig en dus homogeen te zijn; en opdat in de toekomst telkens en doorlopend de regeering deze kracht hebbe, moet aan het staatsbestel een structuur gegeven worden, die het telkens vormen van een homogeen ministerie mogelijk maakt. Deze nieuwe structuur dient haar grondslag te hebben in een hervormd kiesstelsel.

HERVORMING VAN HET KIESSTELSEL

Een ministerie put zijn kracht uit het vertrouwen van het volk, uitgedrukt in een parlementaire meerderheid. Het kiesstelsel moet daarom zoodanig zijn, dat het telkens een meerderheid in het parlement kan voortbrengen.

Het stelsel van de evenredige vertegenwoordiging leidt ertoe verschillen te zoeken, te doen blijken en toe te spitsen. In dit stelsel wordt de kiezer gevraagd naar zijn politieke overtuiging over de geheele lijn, waardoor de politieke partijen ertoe worden gebracht voor elk onderdeel van het regeeringsbeleid een verlangen te definieeren en daarbij geen verlangen, dat bij den kiezer zou kunnen opkomen, te vergeten. Wat dit stelsel voortbrengt is een versplinterd parlement, met als gevolg een ministerie van zwakke makelij.

Het districtenstelsel daarentegen bevordert, dat telkens in het parlement een meerderheid ontstaat. In dit stelsel wordt den kiezer de vraag gesteld, welken candidaat

hij wil dat zijn district zal afvaardigen. Eén man moet dus de meerderheid der stemmen van het district op zich vereenigen. In het algemeen heeft alleen die candidaat kans, die niet alleen in den kring van zijn partijverband bekendheid geniet, maar ook daar buiten, door zijn inzicht, karakter en beleid, het vertrouwen weet te verwerven. De partij verandert dan van karakter: zij zal haar wenschen niet toespitsen op het onderscheid met de andere partijen, doch deze omschrijven, rekening houdende met de zienswijze van onontbeerlijke bondgenooten; zij zal haar kracht niet langer kunnen zoeken in haar hobbies en onvervulbare verlangens, doch zij zal deze laten vallen om in plaats daarvan haar volle aandacht te geven aan haar beginsel, aan den steun die zij van anderen noodig heeft bij de verwerkelijking daarvan en zoo aan haar kandidaten, die dezen steun moeten verwerven; een neigen vóór de verkiezingen de partijen naar elkaar toe en groeit vóór de verkiezingen reeds de grondslag van het regeerings-program.

En hierop komt het aan: dat het regeeringsprogram niet langer na de verkiezingen door de kamerfracties der groote partijen wordt samengesteld, doch, in hoofdzaak, met de verkiezingen door de kiezers wordt bepaald. Dan rijst de mogelijkheid om, in plaats van het eindeloze onverzoenlijke debat tusschen talrijke partijen, te komen tot de levendige dialectiek tusschen een meerderheid en een oppositie, die zich telkens onderscheiden naar vragen van actueel belang, en wier afwisseling telkens het oordeel van het volk over het te voeren beleid doet blijken. Dan is het ook mogelijk telkens een in hoofdzaken gelijkgezind ministerie te vormen.

DE REGEERING

De Koningin benoemt in overeenstemming met de politieke verhoudingen een vooraanstaand staatsman tot kabinets-formateur. De formateur stelt Haar het ministerie voor; de Koningin benoemt de ministers.

Bij de keuze van ministers dient meer te worden gelet op hun algemeene kundigheid in het regeeren, dan op hun bijzondere kennis. Wanneer het parlementaire- en het kiesstelsel zullen zijn hervormd, zullen in het parle-

ment telkens mannen ter beschikking zijn, die door hun scholing geacht kunnen worden den diepsten en breedsten kijk op den samenhang van zaken te hebben.

Een krachtige regeering eischt, dat het ministerie een eenheid vorme. De formateur zij te dien einde, als Minister-President, leider van een in beginsel eensgezind kabinet. Zijn leiding hebbe de eenheid in opbouw en in uitvoering van het beleid ten doel, doch late de verantwoordelijkheid der ministers voor de zaken van hun departementen ongerept.

VERHOUDING TUSSCHEN REGEERING EN STATEN-GENERAAL

De verantwoordelijkheid der regeering aan de volksvertegenwoordiging is en blijve het hechte fundament van ons staatsbestel. Wanneer het vertrouwen ten aanzien van een belangrijk onderdeel van het regeeringsbeleid wordt opgezegd, biedt het ministerie in zijn geheel ontslag aan de Koningin aan — onverminderd de mogelijkheid, dat het beleid van één minister veroordeeld wordt en slechts deze daardoor zijn ontslag moet aanbieden —, tenzij er aanleiding is het parlement te ontbinden teneinde het oordeel van het volk uit de algemeene verkiezingen te vernemen.

Naast de mogelijkheid één minister het vertrouwen op te zeggen, kan het parlement aan het ministerie als geheel den steun van zijn meerderheid ontnemen. Bij twijfel of dit oordeel van het parlement door de kiezers wordt gedeeld, zal na de ontbinding van het parlement, — die slechts één maal kan geschieden, — een nieuwe verkiezing helderheid kunnen brengen . . . . . als het kiesstelsel is hervormd. Immers dan heeft een ontbinding weder zin, welken zij onder het stelsel van evenredige vertegenwoordiging had verloren, zoodat zij daarbij dan ook geheel in onbruik is geraakt. De mogelijkheid van ontbinding houdt het parlement in spanning en de politiek levendig.

Het ministerie zij niet de slaaf van het parlement; moties kan de regeering naast zich neerleggen; begrootingsposten behoeft zij niet te besteden. De regeering is vrij — binnen den kring harer wettelijke bevoegdheid, — zoolang een meerderheid in het parlement haar het vertrouwen niet opzegt.

MINISTER — LID VAN HET PARLEMENT

De ministers dienen zitting te hebben in het parlement, met raadgevende stem ten ware zij parlamentslid zijn.

De onvereinigbaarheid van de functies van minister en lid van het parlement dient derhalve uit de Grondwet te worden verwijderd.

De onvereinigbaarheid van functies houdt ministerie en parlement uit elkaar; het is de vraag of zulks niet ertoe bijdraagt de verstarring van het parlementaire stelsel te doen voortduren. Wanneer dit stelsel door de hervorming van het kiesstelsel lenig wordt, dient tevens de gelegenheid te worden opengelaten voor een nieuwe ontwikkeling in de verhouding tusschen de functies van minister en parlamentslid. Het is mogelijk, dat blijken zal, dat vereenigbaarheid het nauwe contact tusschen volksvertegenwoordiging en regeering en daardoor ook tusschen volk en regeering bevordert, en dat dit contact bijdraagt tot helderheid van inzicht in de betwiste vragen van beleid; een voordeel, waarvoor het slechts formeele bezwaar, dat de meerderheid in het parlement dan mede door stemmen van ministers wordt gevormd — hetgeen elke meerderheid, uit welke het ministerie is gevormd te beurt valt — zou moeten wijken.

DE TAAK VAN HET PARLEMENT

1. Beoordeeling van het beleid der regeering

Het parlement heeft tot taak het regeeringsbeleid te beoordeelen, doch mist de bevoegdheid van mede-regeeren; het regeeren wordt aan de Kroon overgelaten. Veroordeeling van het beleid kan in het algemeen slechts betrekking hebben op daden der regeering.

Het parlement heeft de bevoegdheid een ministerie in zijn geheel ten val te brengen als het het beleid van het ministerie in een hoofdzaak veroordeelt; zoodanige veroordeeling mag echter eerst dan worden gegeven, als de oppositie in staat is een andere regeering voort te brengen, die op haar beurt een meerderheid tot steun heeft. Miskenning van dezen regel leidt tot verlamming van regeermacht en daardoor tot discredit van het parlement. Evenzeer als de regeering, dient ook haar oppositie verantwoordelijk te zijn; en te doen vallen zonder te vervangen is onverantwoordelijk werk.

Tenover de regeering, haar aanhang en hun program zal de oppositie een meerderheid voor haar program moeten verwerven en tevens, tegen het tijdstip van den val van de regeering, haar ministerie moeten hebben voorbereid; een aflossing, die te gereeder verloopt, naar mate de hervorming van het kiesstelsel verwerkelijk zal zijn, en kamerontbinding weder een beteeckenis zal hebben, nl. het kiezersvolk in gevallen van twijfel tusschen regeering en oppositie te doen beslissen.

2. De wetgeving

De wetgevende arbeid van het parlement worde verlicht en tevens de wetgeving beter verzorgd. De eisch van deskundigheid, die bij de diep in het maatschappelijk leven ingrijpende overheidstaak als noodzaak wordt gevoeld, en de eisch van doelmatigheid die aan een veel regelende wetgeving dient te worden gesteld, brengen mede, dat bij de wetgeving niet alleen de Kroon, maar ook uit het maatschappelijk leven voortkomende organen worden betrokken.

Het parlement verlichtte reeds zijn taak door delegatie aan de Kroon. Op dezen weg moet worden voortgegaan, mits de wet, waarbij deze delegatie plaats vindt, de onderwerpen omschrijft, welke ter nadere regeling aan de Kroon worden overgelaten en de omschrijving van deze machtiging niet zoo algemeen zij, dat in feite het onderwerp waarom het gaat buiten de openbare behandeling en binnen de departementale sfeer wordt gehouden.

Doch naast deze delegatie aan de Kroon zal thans ook de hulp van in het maatschappelijk leven gevormde lichamen moeten worden aanvaard.

Wanneer in het maatschappelijk leven een lichaam ontstaat, dat in staat wordt geacht een wetgevende taak te vervullen, wordt dit lichaam bij de wet als wetgevend orgaan erkend. Deze wet regelt de samenstelling, de taak en de werkwijze van dit orgaan, draagt het op regelen te stellen op bepaald omschreven gebied.

Bij erkenning van zoodanige organen zij het beginsel, dat zij worden aanvaard, zooals zij zelf zich hebben geconstitueerd; een wijziging in hunne constitutie kan, nadat zij eenmaal zijn erkend, evenwel alleen met goedkeuring van de wet worden aangebracht.

Verordeningen van zoodanig orgaan kunnen door de Kroon worden geschorst en vernietigd.

Een erkend orgaan hebbe het recht voorstellen van wet aan de Kroon te doen. Weigert de Kroon dit wetsvoorstel bij het parlement in te dienen, dan kan het parlement het initiatief overnemen.

Het orgaan is tevens college van advies; over wetsontwerpen, die het niet zelf heeft voorgesteld, behoort het orgaan inplaats van den Raad van State, te worden gehoord, waarvan aan het hoofd van de wet moet worden melding gemaakt. Wanneer het maatschappelijk leven de organen niet voortbrengt, kunnen deze, in geval van behoefte, bij de wet worden ingesteld. Deze organen hebben, zoolang zij niet in het maatschappelijk leven wortel hebben geschoten, slechts een adviseerende stem.

De reeds thans bestaande colleges van advies — en op velerlei gebied behooren zoodanige adviseerende colleges nog te worden geschapen — dienen ook als organen bij de wet te worden ingesteld; bij voorstellen van wet over een onderwerp tot hun gebied behorende, moeten zij worden gehoord, waarvan aan het hoofd van het voorstel melding moet worden gemaakt.

3. Het burget-recht

De behandeling van de begrooting in het parlement is bron van bespreking van twee onderwerpen: het financiëele en het politieke. De bespreking van het onderwerp der politiek is uitgedijd tot een debat: 1e. over het algemeen regeerings-beleid; 2e. over het ministerieel beleid in bijzondere onderwerpen en ten slotte 3e. over de wijze, waarop 's lands administratie in hare talloze onderdeelen functioneert. Om het eerste tot zijn recht te doen komen, behoort het tweede beperkt en het derde zoo mogelijk geheel voorkomen te worden.

Het is evenwel onmisbaar, dat het parlement oordeelt over het algemeen politiek en financieel beleid der regering. Daartoe echter is het niet noodig, dat de begrooting bij de wet wordt vastgesteld; voldoende is, dat de Tweede Kamer der Staten-Generaal aan de als eenheid te beschouwen begrooting hare bewilliging geeft.

4. Toezicht op 's lands administratie

Het toezicht op 's lands administratie, gevoerd als zij wordt

en in steeds toenemende mate worden zal door afzonderlijke organen, is voor het parlement hoe langer zoo zwaarder taak. Naar mate de overheid ingrijpt in het maatschappelijk leven, stijgt de behoefte aan een toezichhoudend orgaan, dat met volledige aandacht er over waakt, dat de wijze, waarop de wet wordt ten uitvoer gelegd, doelmatig en rechtvaardig zij. Het parlement, op politieken leest geschoeid, mist den tijd, voldoende deskundigheid en den zin voor een objectief feitelijk onderzoek, als hier veelal noodig is.

Bij de wet worde geschapen een zelfstandig werkend, buiten het parlement staand, college van toezicht op de wijze van afdoening van zaken van 's rijks administratie, dat de bevoegdheid hebbe uit eigen initiatief en de verplichting op verzoek van parlement of regeering en op klacht van belanghebbenden, een onderzoek in te stellen en dat van zijn bevindingen aan de regeering en het parlement verslag doet en voorstelt, wat tot redres dient te worden gedaan.

De bevoegdheid een zaak te behandelen bestaat echter slechts in zooverre een hooger administratief gezag de beklaagde maatregelen niet kan ongedaan maken, en de zaak niet tot de competentie van den burgerlijken of een administratieven rechter behoort.

Aan het, alsdan behoorlijk voorgelichte, parlement zij het overgelaten om, hetzij in samenwerking met de regeering, hetzij tegen de regeering met alle politieke consequenties van dien, aan de bevindingen en voorstellen van het college de noodige gevolgen te verbinden. In het parlement wordt niet gesproken over zaken die bij dit college van onderzoek zijn, noch wordt daar teruggekomen op zaken, die dit college heeft afgedaan.

De leden van dit college behooren door de Kroon voor het leven te worden benoemd uit een lijst van door het parlement voorgestelde kandidaten.

SAMENSTELLING DER STATEN-GENERAAL

De Tweede Kamer dient te bestaan uit honderdvijftig leden, districtsgewijze gekozen, zooals hierboven is uiteengezet. Hierdoor wordt in de toename in de werkzaamheden tegemoet gekomen en is een betere werkverdeling mogelijk. De mogelijkheid dient te worden geschapen leden van de Staten-Generaal (en ook van gemeenteraden en provinciale staten) van hun lidmaatschap vervallen te verklaren, indien

zij een streven tot uitdrukking brengen, gericht op verandering van de bestaande rechtsorde, met toepassing of bevordering van onwettige middelen.

TECHNIEK VAN WETGEVING

Er worde een ambtelijk bureau gesticht, onder te brengen bij het Departement van Justitie, of bij dat van Algemeene Zaken, belast met de taak advies uit te brengen over den vorm van de wetten, van welke taak de Raad van State wordt ontheven.

ADMINISTRATIEVE RECHTSPRAAK

Tegen de mogelijkheid van ambtelijke willekeur dient gemaakt door het instellen van administratieve rechtspraak, op te dragen aan colleges, die op onafhankelijke wijze en niet door aan de betrokken tak van de administratie verbonden personen zijn samengesteld. Bestaande scheids-gerechten moeten in dezen geest worden herzien.

Concentratie van rechtspraak is terwille van eenheid van opvatting, bezuiniging en efficiency gewenscht.

De methode van het openstellen van administratief-rechtelijk beroep telkens op die gebieden, waar het blijkt niet te kunnen worden gemist, verdient, mits in geval van verwantschap dier gebieden naar concentratie wordt gestreefd, de voorkeur boven één algemeene administratief rechterlijke organisatie.

DE GEMEENTE

De reorganisatie van de gemeentelijke indeeling worde krachtig ter hand genomen. Gemeenten, die maatschappelijk een eenheid vormen, en wier eenheid een gezonder zelfstandig bestaan belooft dan de afzonderlijke gemeenten, dienen te worden samengevoegd.

Zulks geldt voor vele landelijke gemeenten, als ook voor steden met hun buitensteden. Tengevolge van de verbetering der verbindingen is de indeeling op vele plaatsen verouderd. Concentratie doet de zelfbesturende functie van de gemeenten beter tot haar recht komen.

HOOFDSTUK IV

ECONOMISCHE POLITIEK

Onze armoede is nog niet ten volle bekend. Het economisch leven is door schaarste aan banden gelegd. Het herstel van de welvaart is evenwel afhankelijk van de mogelijkheid de maatschappelijke krachten weer ruimer baan te laten; het oogenblik hiertoe worde derhalve verhaast.

Aard van land en volk brengt mede, dat het economisch leven in Nederland in sterke mate wordt bepaald door de internationale verhoudingen. Het streven zij gericht op verwijdering van handelsbelemmeringen in de grootst mogelijke ruimte, maar zeker tusschen de mogendheden, met welke te zamen wij politiek en economisch het nauwste verbonden zijn. De particuliere eigendom blijve duurzame grondslag van het economisch leven. De beschikkingsmacht over productiemiddelen mag *niet* in handen van de overheid worden gelegd, — hetgeen immers zoude meebrengen een veel meer omvattende verdrukking van den mensch dan de absolute politieke macht uit het verleden ooit heeft beteekend —, behoudens ten aanzien van algemeene nutsbedrijven, voor zooverre hun exploitatie te kort schiet.

De vrije economische beschikkingsmacht zij echter evenmin als de politieke macht een absolute en willekeurige. Het is daarom de taak van de overheid in te grijpen, als het particulier initiatief verslapt of niet tegen omstandigheden opgewassen blijkt; botsende belangen, die de gemeenschap dreigen te schaden, te verzoenen; en het particulier initiatief te houden aan zijn verantwoordelijkheid voor de veiligheid van den Staat en voor de rechtvaardige levenseischen van de burgers.

Kortom: het ga sociaal toe, maar niet „socialistisch”.

LOONPOLITIEK:

Het is de plicht van iederen burger om in eigen onderhoud te voorzien en zich de middelen te verschaffen om ook in tijden van nood van de hulp van anderen

onafhankelijk te zijn. Ieder behoort, ook in economisch opzicht, een vrij, zelfstandig mensch te zijn en zich bewust te zijn van zijn verantwoordelijkheid en zijn eigenwaarde. Het doel zij derhalve een loonpeil, dat den arbeider veroorlooft in het onderhoud van zichzelf en van zijn gezin te voorzien en hem tevens in staat stelt te sparen. De werknemer neme een naar mate van de stijging van zijn inkomen toenemend deel der sociale verzekeringspremie voor zijn rekening.

Het is de taak der overheid op de loonvorming toezich te houden ter verwerkelijking van het voorgeschreven doel, en mede teneinde te geraken tot een sterke differentiatie naar vakbekwaamheid, genoten vooropleiding en sociale omstandigheden — als bijv. leeftijd, het al of niet gehuwd zijn, enz. —

Voor hen, wier loon beneden zeker minimum blijft, worden de sociale verzekeringspremies geheel door overheid, werkgevers of derden gedragen.

De arbeider deele mede in de winst van de onderneming, voor zooverre deze tot uitkeering wordt gebracht, nadat aan het kapitaal een redelijk percentage is uitgekeerd. Dit deel diene voor het vormen van een reserve, die loonschommelingen opvangt, voor het tot stand brengen van al datgene, wat de sociale positie van den arbeider kan verbeteren, zooals woningbouw en aanleg van recreatie-oorden, en zoo mogelijk voor loonverbetering.

BELASTINGPOLITIEK:

De belasting-politiek mag de bedrijvigheid geen domper opzetten en den mensch niet de lust tot sparen benemen.

Derhalve: matige belasting van winsten van ondernemingen, die worden gereserveerd voor herstelling, verbetering of uitbreiding van het productie-apparaat; matige successie-belasting ten aanzien van echtgenooten (ook de gescheiden vrouw) en nakomelingen; matige, zoo mogelijk geen, belasting op eerste levens-behoefte;

progressieve belasting van hooger inkomen en van als dividend of tantième tot uitkeering gebrachte winst, doch nooit zooverre, dat de belooning van het sparen onaantrekkelijk wordt.

KLEINBEDRIJF:

Het kleinbedrijf worde beschermd en bevorderd. Monopolistische neigingen dienen beknot.

VRIJHEID VAN VESTIGING:

Er zij vrijheid voor ieder zijn vak of beroep te kiezen, er zij derhalve ook vrijheid een bedrijf te beginnen. Bewijs van bekwaamheid en voldoende geldelijke draagkracht is echter onmisbaar.

Ieders kansen bij onderwijs en opleiding behooren gelijk te wezen.

HOOFDSTUK V

SOCIALE POLITIEK

Elke voorziening, die door de gemeenschap zelf kan worden tot stand gebracht en in stand gehouden, is van oneindig grootter waarde, dan een regeling van overheidswege. De overheid beperke zich derhalve ertoe — behoudens in gevallen van nood — aan te moedigen en te stutten wat in de maatschappij ontkiemt. Zij onthoude zich van het opdringen van een reglementeering, doch wake zorgvuldig, dat de vrijheid niet op willekeurige, onverantwoorde wijze wordt uitgeoefend.

Op sociaal gebied, evenals op het economische, behooren de ondernemers van groot- en klein-bedrijf zich bewust te zijn van hun verantwoordelijkheid. De onderneming zij een bijzondere gemeenschap van welke allen, die hun werkracht aan haar offeren, zich deel kunnen gevoelen, voor het geheel verantwoordelijk.

VERHOUDING WERGEVER—WERKNEMER:

Werkgevers en arbeiders regelen zooveel mogelijk zelfstandig en gemeenschappelijk de loonen en arbeidsvoorwaarden in de verschillende bedrijfstakken, hetzij door collectief overleg, hetzij in organen van paritaire samenstelling. Het terrein van deze gemeenschappelijke werkzaamheid worde geleidelijk, naarmate de mogelijkheid daartoe aanwezig is, uitgebreid. De oplossing van conflicten worde beproefd door organen door de betrokken groepen zelf in het leven geroepen. Mitsdien worde de keuze van (vaste) bemiddelaars in eerste instantie aan partijen zelf overgelaten. Slechts bij falen van zoodanig pogen grijpe de Rijksbemiddelaar in.

ORGANISATIE VAN HET ARBEIDSLEVEN:

Ter versterking van eigen werkzaamheid kan binnen bepaalde grenzen worden gestreefd naar autonomie en self-government. Voorzoover zulks ter bereiking van het beoogde doel noodig is, worden aan de organen, door werkgevers en arbeiders in het leven geroepen,

publiekrechtelijke bevoegdheden toegekend. De functie van den staat beperke zich daarbij tot het uitoefenen van toezicht, in den regel repressief, in sommige gevallen preventief. Toevoeging van ambtenaren of derden aan zoodanige organen zoude den zuiveren en gezonden grondslag van het zelfdoen aantasten.

UITBOUW EN UNIFICATIE DER SOCIALE VERZEKERING:

De sociale verzekering dient op drie hoofdbeginselen te worden gegrondvest:

- a. Zij dient den verzekerden een behoorlijke compensatie te waarborgen voor de gevolgen van alle eventualiteiten, die hun bestaan bedreigen;*
- b. Ook wanneer de betrokkenen overeenkomstig ons uitgangspunt zelf de middelen opbrengen, dient de staat er voor te zorgen, dat een verzekering tot stand komt en deze met volledige inachtneming van de belangen der betrokkenen wordt uitgevoerd;*
- c. De uitvoering geschiede bij voorkeur door uit de maatschappij zelf voortgekomen organen van belanghebbenden.*

Op deze grondslagen dient zoo spoedig mogelijk een volledige unificatie van alle sociale verzekeringen te worden doorgevoerd; in die unificatie worde ook de werkloosheidsverzekering betrokken.

De oplossing van het vraagstuk der ouderdomsvoorziening mag niet langer worden uitgesteld; de invaliditeitsvoorziening dient verbeterd.

Belanghebbenden worden uitgenoodigd aan de Regeering voorstellen te doen om de risico's, waartegen de arbeiders verzekerd behooren te worden, uit te breiden. De unificatie en uitbreiding der arbeidersverzekering wachte niet op het tot stand komen van de moeilijke, maar overigens noodzakelijke verzekering van kleine zelfstandigen.

WERKLOOSHEID, ONTSLAG- EN WACHTGELDREGELING:

Aan de werkloosheidsverzekering dient vooraf te gaan een betere regeling van het ontslagrecht en een wacht-

geldregeling in dien zin, dat aan een ieder, die een bepaalden tijd in dienst van een onderneming is, behoudens dringende redenen slechts ontslag kan worden verleend onder toekenning van een wachtgeld, zoodanig te bepalen, dat het den stimulans tot het vinden van ander werk niet belemmert.

HOOFDSTUK VI

ORGANISATIE VAN HET BEDRIJFSLEVEN

Uit het vorenstaande vloeit voort, dat de Liberale politiek zich keert tegen een organisatie van het bedrijfsleven, welke „ordering” beoogt, doch nalaat duidelijk te maken, waartoe deze dienen moeten.

In de huidige periode van overgang van oorlog naar vrede kan een strenge orde niet worden ontbeerd; overheidsingrijpen in de verwerving en verdeling van grondstoffen en levensmiddelen is thans noodzakelijk. Het doel is evenwel welvaart. Een overvloed van goederen, tegen redelijken prijs, en daardoor op rechtvaardige wijze verdeeld, moet de opleving van het geheele volk bewerken.

De Liberale Staatspartij wenscht daarom er voor te waken, dat het ingrijpen van de overheid, juist en gerechtvaardigd op het moment, dat het rijk uit den naoorlogschien chaos moet worden gered, geen bouwzels achterlaat, die een spoedigen terugkeer van de welvaart kunnen belemmeren. Een „ordering”, die, uit nooddrift geboren, niet als even tijdelijk als die nooddrift wordt beschouwd, acht zij zoo een belemmering te zijn.

Maar de Liberale Staatspartij is doordrongen van het besef, dat ook op sociaal-economisch gebied misbruik van macht moet worden voorkomen, en dat het ook daar verantwoordelijk moet toegaan. Zij deelt het gevoelen, dat organisatie tot dit doel niet langer kan worden gemist.

Uit dit besef geboren, zullen in het maatschappelijk leven organen ontkiemen, voor welke de Liberale partij erkenning eischt, en welke zij voor opzuiging in het staatsapparaat wenscht te beschermen. De vraag, op welke wijze deze organen zullen zijn samengesteld, zij aan belanghebbenden ter beantwoording overgelaten. De Liberale Staatspartij keert zich tegen het toenemend wantrouwen jegens hen, die ernaar streven door in-

spanning van eigen kracht vooruit te komen. Maar zij beseft tevens, dat een ieder zich bij dit streven bewust moet zijn van de belangen van anderen en van de gemeenschap, en dat aan de constructie der organen, die de verantwoordelijkheid op sociaal en economisch gebied ten doel hebben, alle aandacht dient te worden geschonken.

HOOFDSTUK VII

KERK EN GEESTELIJK LEVEN

Het Christelijk karakter van de Westersche samenleving worde erkend en de zedelijke normen, waarop het staat, worden gehandhaaft.

Er besta volledige geestelijke vrijheid, verdraagzaamheid, en eerbiediging van anderer overtuiging.

Kerken en kerkgenootschappen genieten volle onafhankelijkheid en gelijke bescherming.

HOOFDSTUK VIII

ONDERWIJS, VOLKSONTWIKKELING EN VOLKSVOORLICHTING

Aan de hand van de nog juiste en bondige formulé, dat het onderwijs „onder het aanleeren van gepaste en nuttige kundigheden” dient op te voeden tot „alle maatschappelijke en christelijke deugden” zal men moeten komen tot een grondige herziening. Met gebruikmaking van de moderne psychologische en paedagogische inzichten zal het onderwijs meer moeten gericht zijn op karaktervorming, samenwerking en opvoeding tot gemeenschapsmenschen. Met het oog hierop dient ook de onderwijzersopleiding verbeterd te worden en behoort een scherpere selectie op de leerkrachten te worden toegepast.

De vrijheid der ouders ten aanzien van de keuze van school blijve gehandhaafd. De materiale en feitelijke gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs worde gewaarborgd; t.o.v. de outillage der scholen en de bezoldiging van de leerkrachten worde bij openbaar en bijzonder onderwijs naar gelijkheid gestreefd. Er worde niet uitsluitend nadruk gelegd op hetgeen de verschillende richtingen gescheiden houdt, doch in het bijzonder worde de verbondenheid der verschillende groepen van het Nederlandsche volk tot uitdrukking gebracht.

Het onderwijs zij algemeen ontwikkelend en practisch; veel overbodige leerstof kan worden geschrapt. Voor de lichamelijke ontwikkeling, gymnastiek en sport en voor handenarbeid, behoort meer tijd beschikbaar te worden gesteld.

Ook de versnippering en onoverzichtelijkheid in den opbouw van het onderwijs dienen te worden tegengegaan. Een eenvoudige onderbouw met voortgezette gedifferentieerde cursussen zou de verdeeling in U.L.O., H.B.S., Gymnasium A. en B., Lyceum, enz., kunnen vervangen.

Het Middelbaar Onderwijs is te sterk intellectualistisch en te weinig aangepast aan de maatschappij, terwijl

door de versnippering in leervakken weinig aan de karakteropvoeding kan worden gedaan; juist in dezen critieken leeftijd behoort de jonge mensch gevormd te worden tot sociaal wezen.

De bemoeiingen van den Staat blijven niet beperkt tot de verzorging van het Lager, Middelbaar, Hooger en Nijverheidsonderwijs; ook de volksontwikkeling in het algemeen, het toegankelijk maken van natuurschoon en van de werken van wetenschap en kunst behooren tot de taak van den Staat.

Wel stond de volksontwikkeling in Nederland op vrij hoogen trap, doch de Staat zal op dit gebied, waar tallooze vereenigingen en stichtingen elk op eigen manier aan het beoogde doel medewerken, een stimuleerende en coördineerende functie kunnen vervullen, bijv. door in de grootere steden ontwikkelingscentra te scheppen, welke in nauw verband met het onderwijs staan, zoodat de leerlingen na het verlaten van de school den weg kunnen vinden tot verdere ontwikkeling.

Pers, film en radio worden door de Overheid mede beschouwd als methoden om tot een stelselmatige volksopvoeding en tot goed begrip van het door de Regeering gevoerde beleid en de door haar getroffen maatregelen te komen. Er zij één algemeene Nederlandsche radio-omroep, waarnaast omroepvergunningen voor een deel van den zendtijd kunnen worden verleend.

Door onderwijs, volksontwikkeling en volksvoorlichting dienen te worden bevorderd: gemeenschapszin, zelfstandigheid en besef van hetgeen voor Nederlanders in eigen huis, in Europeesch verband en Overzee te verrichten is.

SLOTWOORD

Het vorenstaande beoogt niet te zijn een beginselprogramma, al zal de aandachtige lezer in het gestelde het beginsel hebben geproefd.

Het is ook geen urgentieprogramma; een bloemlezing van spoedig te vervullen wenschen is wel het allergeedkoopste product, dat aan de van wenschen overvulde markt geboden worden kan.

Het doel is te doen zien, hoe het Liberale beginsel zich opnieuw in het huidig tijdsgewricht kan verwerkelijken. Sommigen is de nieuwe tooi wellicht niet passend, den ouderen te nieuw, den jongeren nog niet vermetel genoeg. Men bedenke evenwel, dat in een levendig volk, de verandering het constante is, maar tevens dat de vraag waarop het aankomt is, of deze verandering zal plaats vinden onder de ban van abstracte beginselen en willekeurige algemeene theoriën, dan wel geleid zal worden door menschen, die onbevooroordeeld zijn en hun ideeën vormen in aansluiting met de beste traditie van het volk.

Het stuk moge een hart zijn onder den riem van allen, die den mensch niet denken zonder de gemeenschap, waarin hij leeft, maar die gebukt gaan onder het vooruitzicht van socialistische dwang en snakken naar de vrijheid in een maatschappij, waarin het weder ordelijk en verantwoordelijk toegaat.
